

UNES ORDENANCES DEL CÀRREC DE SOTS-SAGRISTÀ DE LA SEU DE VALÈNCIA DELS SEGLES XVI I XVII. EDICIÓ I NOTES LINGÜÍSTIQUES

per Joaquim MARTÍ MESTRE

Universitat de València

En el curs de l'elaboració de la nostra tesi doctoral,¹ vam trobar manuscrits en l'Arxiu Capitular de València (ACV) uns estatuts dels segles XVI i XVII sobre el càrrec de sots-sagristà² de la Seu de València, en els quals s'especifiquen detalladament les obligacions i els drets propis d'aquest ministeri.³

Tot i que ja Josep Sanchis Sivera⁴ qualificava de molt interessants aquelles ordenances relatives a la funció de sots-sagristà o magíster, fins ara no han estat tingudes en consideració pels estudiosos, i han romàs totalment inèdites i ignorades.

1. *El «Libre de Antiquitats» de la Seu de València. Estudi lingüístic i edició filològica* (València, 1992). Va ser dirigida pel doctor Antoni Ferrando Francés.

2. En aquest mot ens inclinem per l'accentuació oxítona, la qual es troba confirmada pel plural *sots-sacristans* que figura a la segona meitat del segle XVI en el *Libre de Antiquitats* (ACV, Ms. 68, f. 116v). Antigament sembla que existí també la forma purament llatina *sacrista*, però, com diu Joan Coromines (DECLC, VII, p. 593), «en la documentació antiga hem de suposar que aquesta denominació s'ha d'accentuar generalment en la -à», seguint el model de mots com *ermità* o *capellà*. A més, el DCVB (x, p. 39) recull les formes *sots-sagristà* i *sots-sacristà*, però no les corresponents amb accentuació paroxítona.

3. Recordem que el *Libre de Antiquitats* és un llibre de memòries redactat bàsicament pels sots-sagristans de la Seu de València, durant els segles XVI i XVII. Hi distingim les mans de Pere Martí (fins l'any 1539), de Joan Clarà (1540 a 1556), de Miquel Jeroni Coves (1562, 1576), de Jeroni Bertran (1581 a 1587), de Crisòstom Foix (1595 a 1598), de Sebastià Guterris (1604 a 1627), de Vicent Navarro (1628 a 1635), de Pere Joan Tomàs (1637, 1638 i 1642), de Pere Joan Castellar (1665 a 1678) i de Jacint Balaguer (1679, 1680). A més, també hi va intervenir breument el canonge magistral Melcior Maurici Fuster (1658 a 1660).

4. *Libre de Antiquitats*, transcripció i estudi preliminar de Josep Sanchis Sivera, València, 1926, p. IX.

Amb el present article pretenem donar a conèixer aquests documents, que jutgem interessants tant des d'un punt de vista historiogràfic i jurídic com lingüístic.⁵

En la present transcripció servem la màxima fidelitat possible al text original. Així, respectem les grafies originals, tret de *u/v*, *ij* i *c/ç*, que regularitzem d'acord amb la normativa vigent. Regularitzem, igualment, les majúscules i minúscules, l'accentuació, la dièresi, els guionets i l'ús de punts i comes. Indiquem amb el punt volat la geminació de consonants o l'elisió de vocals que avui cal representar normativament.⁶

El càrrec de sots-sagristà o magíster de la Seu de València va ser instituït formalment el 15 de juny del 1303 pel bisbe de València Ramon de Pont (1289-1312).⁷

Fins l'establiment del càrrec perpetu de sots-sagristà la custòdia de la Seu i dels objectes de culte es trobava bastant descuidada, i era duta a terme per persones que exercien aquest ofici de manera temporal i esporàdica, per la qual cosa s'hi ocasionaven diversos inconvenients i danys.

Per això, el bisbe i el Capítol de la Seu van decidir que el càrrec de

5. Representen una interessant mostra de la llengua administrativa dels segles xvi i xvii, i ens permeten d'aproximar-nos al coneixement del grau d'evolució d'aquest llenguatge. Sobre la importància de l'estudi del llenguatge administratiu antic per a la Història interna de la llengua, vegeu Emili Casanova: «El dret local valencià i la història de la llengua catalana», *Revista de Llengua i Dret*, 2, 1983, pp. 73-83; «D'elements històrics per al restabliment del llenguatge administratiu català», *Revista de Llengua y Dret*, 5, 1985, pp. 61-73; «Els estudis lingüístics sobre documentació administrativa d'èpoques diverses en el País Valencià», *Tradicció i modernitat en el llenguatge administratiu*, Barcelona, 1986, pp. 75-109. Vegeu igualment Sebastià Solé i Cot: «La llengua dels documents notariais catalans en el període de la Decadència», *Recerques*, 12, 1979, pp. 41-56. També és de gran interès per al restabliment del llenguatge administratiu català modern. A aquest respecte, vegeu Carles Duarte, Josep Ferrer i Ramon Torrents: «L'aprofitament de la documentació medieval en l'establiment del llenguatge administratiu català actual», *Revista de Llengua i Dret*, 4, 1984, pp. 3-9; Carles Duarte i Ramon Torrents: «Notes sobre documents administratius dels segles xvi i xvii», *Revista de Llengua i Dret*, 7, 1986, pp. 7-11 i Carles Duarte: «L'aprofitament de la documentació històrica en l'establiment del llenguatge administratiu català modern», *Tradicció i modernitat...*, 1986, pp. 11-21.

6. Es tracta de quatre documents, dos del segle xvi i dos del xvii, que anomenem, respectivament, A, B, C i D. Cal dir que quan els documents C i D repeteixen capítols que ja es trobaven en els dos anteriors no els transcrivim, però sí que n'anotem a peu de pàgina les variants formals o de contingut.

7. Aquesta és la data que figura en un recull de constitucions capitulars manuscrites de la Seu de València (ACV, Ms. 89, fol. 109), on es transcriu el document de constitució, redactat en llatí, i en les *Especies perdidas* de l'arxiver Joan Paoner (ACV, Ms. 382, vol. vi, fols. 205-206). En canvi, per a Vicent Ximeno: *Escritores del Reyno de Valencia*, II, 1749, València, p. 365, que no en cita la font, aquest càrrec fou instituït per Ramon de Pont el 24 de maig del mateix any 1303.

custodi de la Seu passàs a ser perpetu, i al mateix temps, per tal de donar-li una major estabilitat, li van unir un benefici eclesiàstic.

El sots-sagristà, segons l'acta de constitució de l'any 1303, havia de custodiar i tenir cura de les relíquies, tresors, ornaments i, en general, de tots els béns dipositats en la sagristia de la Seu.

En aquest document s'establí també el salari que havia de percebre el sots-sagristà, el qual era, almenys en un principi, de dos-cents sous, carregats sobre les rendes procedents de l'església de Sant Tomàs de València. A més, el sots-sagristà percebia divuit diners diaris per una capellania temporal que hom li concedia, en tant que el Capítol de la Seu establís la unió perpètua d'alguna capellania o benefici eclesiàstic a l'ofici de sots-sagristà, cosa que, efectivament, es va fer anys més tard.⁸

El sots-sagristà de la Seu de València, a més d'ocupar-se de guardar els ornaments i objectes de culte de la Seu, tenia també altres obligacions, entre les quals destacava el gran nombre d'administracions, tant de la Seu com de particulars, de les quals era responsable.

En compensació, a més del seu salari específic, tenia dret a una casa, com els canonges i dignitats, i, com ja hem avançat, a l'obtenció d'un benefici, annex al seu càrrec.

A) En un manuscrit de l'ACV titulat *Codex manuscriptus Constitutum capitularum Ecclesie Valentine* (Ms. 89), que recull gran nombre de constitucions relatives a la Seu de València, figuren uns «Statuta et ordinationes per reverendum subsacrista Sedis Valentine servande», que, a petició del Capítol de la Seu de València, van ser llegits «alta et intelligibili voce» i fets públics pel notari i escrivà del Capítol Joan Alemany, el 14 de desembre del 1558, coincidint amb el recent nomenament del nou sots-sagristà, Miquel Jeroni Coves, el qual acabava de prendre possessió del càrrec el dia 15 de novembre.

Després d'una introducció en llatí, en la qual es justifica l'elaboració d'aquests estatuts, per al bon funcionament del càrrec i l'evitació de possibles abusos que s'hi poguessen cometre, i després de fer constar explícitament que aquest només podia ser ocupat per mestres en Teologia, «et non alterius generis hominibus» (fol. 81r), segueixen pròpiament els «Statuts e ordinations novament fets per los senyors canonges de la Seu de València, axí sobre lo bon ordre y asiento de la sots-sacristania com de

8. ACV, Ms. 89, fol. 109. Es tractava del benefici de la Santíssima Trinitat, annex a l'ofici de sots-sagristà. Així, Pere Martí rebé aquest benefici el mateix dia que jurà el càrrec de sots-sagristà, el 23 de juliol de 1523 (ACV, Ms. 3073, fol. 146r).

les coses de son offici e del cuydado que a de tenir nos fassen profanitats en la Sglésia».

Segons aquests «statuts e ordinations», el magíster s'encarregava del manteniment de la bona disposició i concert de la Seu. També era l'encarregat de manar voltar les campanes a les diverses celebracions religioses del dia.

Igualment, s'encarregava del bon orde i neteja de l'altar Major i del sagrari, tant del sagrari on estava dipositat el Santíssim Sagrament com del sagrari de les relíquies.

Era també el responsable de la conservació de les nombroses relíquies amb què comptava la Seu⁹ i de mostrar-les sempre que li ho sollicitaven els fidels per algun motiu justificat.

Eren tantes les sollicituds que tenia per a exposar les relíquies, que en aquestes ordenances s'hagué de regular aquesta tasca. Així s'hi va establir que, a partir d'aleshores, no es podrien mostrar sense la presència de dos canonges, en representació del Capítol.

El sots-sagrístà tenia en càrrec el bon acompliment de les festes, aniversaris, caritats i ofertes que constaven en les administracions instituïdes en la Seu per diversos particulars.

Igualment, era el responsable de la bona administració i distribució de les obres pies instituïdes per persones particulars.

S'ocupava també de dur un *Llibre dels dipòsits i comandes* de la Seu.

Es diu explícitament en aquestes ordenances que la seua feina de custodi i administrador queda limitada a la sagristia, i no pot estendre's més enllà de les portes de la Seu.

El sots-sagrístà havia de nomenar un capellà de confiança, beneficiat en la Seu, perquè acomplís, sota les seues ordres, la tasca de col·lector de les rendes percebudes per la Seu, el qual havia d'anotar en un rebedor les diverses rendes collectades.

Aquest beneficiat era presentat pel propi magíster al Capítol, el qual decidia finalment si el nomenament quedava efectivament ratificat, o, en cas contrari, si no era admés per aquest organisme, el sots-sagrístà havia de cercar un nou candidat.

El salari del col·lector eren quaranta lliures anuals, les quals li lliurava personalment el magíster.

A més de cobrar les rendes, el col·lector tenia l'obligació de pagat set-

9. Sobre les relíquies de la Seu de València, vegeu Josep Sanchis Sivera: *La catedral de València*, València, 1909, pp. 371-426 i Peregrín-Luis Llorens Raga: *Relicario de la catedral de València*, València, 1964.

manalment als preveres les misses que aquells celebraven en la Seu. El magíster, al seu torn, anotava en un quadern les misses que es celebraven en l'Església Major i els noms dels celebrants.

El col·lector era, igualment, l'encarregat de pagar als beneficiaris, prèvia autorització del sots-sagristà, les almoines i caritats de les diferents administracions que portava el seu superior.

Els estatuts preveïen que el col·lector cessava automàticament de les seues funcions al cap de dos anys del nomenament. En acomplir-se aquest període, i abans de fer efectiu l'abandonament del càrrec, aquest elaborava un informe en el qual donava compte de la seua collecta bianual.

L'ofici de col·lector era prorrogable de manera indefinida per a nous períodes de dos anys, sempre que el magíster ho consideràs oportú i el Capítol ho ratificàs. A cada nova renovació del càrrec, el candidat havia de sotmetre's a l'aprovació del Capítol.

La raó del nomenament d'aquest funcionari era descarregar de treball el sots-sagristà, per tal que aquest pogués ocupar-se també de les altres tasques que tenia encomanades.

Amb el pas dels anys, s'anà incrementant notablement el nombre d'administracions que havia de regir el magíster, per la qual cosa en posteriors estatuts del segle XVII el Capítol li hagué de nomenar més ajudants.

A més de les obligacions ja dites, les ordenances del 1558 preveïen que el sots-sagristà havia d'encarregar-se de mantenir l'orde entre les persones que es trobaven en l'interior de la Seu, i en particular en les que s'hi trobaven retretes en busca del refugi que proporcionava el lloc sagrat.¹⁰

Els estatuts són els següents:

«E primerament, que lo magíster sots-sagristà tinga particular càrrech de tot lo spiritual, so és que la sglésia vaja consertada ab lo acostumat orde y conforme al

Línia 1. C, D: Primerament. C: eo lo sots-sacristà. D: eo sot-sacristà

Línia 2. C, D: espiritual, ço és.

Línia 3. C, D: iglésia. D: vacha concertada; conforme el

10. Com consta en els furs i privilegis de València, «Guarde's la immunitat en la Seu de València y en la església y monestir de Sent Vicent Màrtir, y en cada església major de cada lloch, y en lo Palau de l'archebisbe, mentres aquell habitarà en València. Y si algun criminós entrarà en dits llochs, sia defensat per la església, y ningú'l ne traga» (Pere Jeroni Taraçona, *Institucions dels furs y privilegis del Regne de València*, València, 1580, p. 7).

llibre que està en la mateixa sacrestia. Y tinga gran
5 mirament en manar tocar a matines a les hores degudes, a
l'alba, a missa e vespres, que no falte res en lo altar
Major, lo qual estiga tostemp ab la netedat que a tal
lloch convé, manant posar en aquell y en lo cor lo pali e
capes, conforme a les festivitats e a la consuetut de la
10 sglésia // (f. 81v).

Item, que sobretot contínuament se desvelle en que
lo sacrari on està reservat lo Santíssim Sacrament del Cos
preciós de Nostre Senyor Déu Jesucrist estiga ab la
netedat y reverència que convé, e lo matex mirament tinga
15 en lo sacrari de les relíquies.¹¹

Item, per quant lo amostrar de les relíquies huy en
dia està tan abusat que a cada pas y per qualsevol persona
inportunen al magíster que les mostre, lo que és alguna
inreverència, per tant de así avant se ordena nos pugem
20 mostrar dites relíquies sinó ab assistència de dos senyors
de canonges deputats per lo reverent Capítol o substituïts
de aquells, y no en altra manera.

Item, per quant moltes persones devotes an dexat
algunes festes que's celebren, y anniversaris, y caritats
25 de pa que's repartexen en certs dies de l'any, y offeretes
per al dia de la commemoratió dels defuncts, tot lo qual

Línia 4. C, D: sacristia. D: libre; mateixa

Línia 5. D: tocar maytines

Línia 6. C: a l'alba, missa, vespres e salves, y que no falte. D: a l'alba, missa, vespres,
salves, y que no falte res de l'altar Machor

Línia 7. C, D: totstemp.

Línia 8. C: posar; chor; lo frontal e capes. D: loch; lo frontal y capes

Línia 9. C, D: y a la. D: de dita

Línia 10. C: església. D: iglésia

Línia 11. C, D: Item. C: desvele.

Línia 12. C: lo sacrari en què. D: lo sacrari en què és

Línia 13. C, D: Señor

Línia 14. C, D: reverència. C, D: mateix

Línia 23. C, D: Item. C: han. D: han deixat

Línia 24. C: celebren. D: que es celebren

Línia 25. C: que les repartixquen. D: que les repartixca; y ofertes

Línia 26. C: commemoració dels difunts. D: per a el dia de la commemoració dels difunts

11. Aquest capítol és el núm. 4 en C i D.

los qui ho han dexat e instituït o han acomanat al magíster, per tant lo dit magíster ha de tenir gran diligència en que ab tot compliment se effectuen y cumplen
30 les voluntats dels dits instituïdors.¹²

Item, per quant hi haja altres obres pies que alguns an instituït y deixat per a casar òrphenes de sa parentella o repartir algunes charitats, preferint a sos parents, y està a càrrech del magíster fer dit examen e
35 repartitio, per tant lo dit deu tenir gran mirament en que tot se fasa conforme a la voluntat dels instituïdors, y sobretot que no detinga la repartició fahedora en los strangers que vénen a cobrar de semblants caritats.

Item, que lo magíster tinga gran ànsia y mirament del
40 llibre dels depòsits y comandes que's solen fer en la sacrestia. Y tot lo que se depositarà o acomanarà, encontinent y en presència del que li farà la comanda, ho assente y scriga de sa mà, y ho tinga en bona guarda davall de clau, assentant en lo libre lo lloch o caixa hon
45 posa dita comanda, per ço que quant ho haja de lliurar o trobe ab fasilitat

Item, que lo magíster no tinga poch ni molt que entendre // (f. 82r) en exegir diners ni anar a traure

Línia 27. C, D: los que. C: ho han acomanat. D: deixat e instituït; a dit

Línia 28. D: lo dit magíster sot-sacristà ha de tenir y tinga

Línia 29. C: ab que. D: diligència y cuydado de que; compliment y puntualitat se efectuen

Línia 30. C, D: de dits. D: instituïdors.

Línia 31. C, D: Item; hi ha

Línia 32. C, D: han; òrphenes. D: instituït. C: dexat; cassar.

Línia 33. C, D: parentela; caritats. D: y repartir.

Línia 34. C: de dit magíster; examen y; D: del dit magíster

Línia 35. C, D: repartició. E així mateix, està a càrrech de dit magíster donar algunes caritats per a ajuda a redimir (D: redimir) catius. D: Per ço dit magíster deu tenir

Línia 36. C: faça; instituïdors, sobre lo qual se li encarrega sa consciència. Y. D: fasa y efectue; instituïdors, sobre lo qual se li encarrega sa consciència. Y

Línia 37. C: en particular també que no detinga la repartició. D: també en particular que no detinga la repartició

Línia 38. C, D: forasters que; cobrar semblants caritats e deixes. D: vindran

Línia 47. C, D: Item; perquè lo magíster; en què. D: poc

Línia 48. C, D: exigir. D: dinés

12. Aquest capítol és el núm. 6 en els documents C i D.

- albarans de València, ni del General, ni vaja a les
 50 execucions que se auran a fer als que deuen, ni vaja a
 les almonedes, ni tinga per a què exir de dita sacrestia,
 sinó per alguna nesessitat particular que se li offerirà,
 lo qual, apartat de tots estos exercisis, que són més de
 negociació temporal que spiritual, se estiga quiet y
 55 recollit en la sacrestia, per a que, si algú aurà menester
 algun consell o decisió de algun cas de contiència, lo y
 puga dar y consellar.

- Item, que lo dit magíster sia obligat de nomenar un
 capellà de confiança, beneficiat en la Sglésia Major, lo
 60 qual presente al reverent Capítol, per a que l'habiliten y
 approven. Y en cas que lo tal no tinga la dita
 habilitació, sia obligar lo magíster nomenar-ne y
 presentar-ne altre, fins tant dit reverent Capítol
 concedeixca dita habilitació y aprobació. E que dita
 65 habilitació se aja de fer per lo reverent Capítol ab
 fabes, per ço que los vots sien secrets, la qual feta, lo
 magíster li done y concedeixa procura e poder bastant per
 a collectar, exegir y cobrar totes les rendes, axí de

- Línia 49. C, D: General, Fàbrica Vella ni nova. D: nova, ni demés parts que responen
 a les administracions de la sacristia; vacha
 Línia 50. C: execucions; dehuen a dita sacrestia. C, D: hauran de. D: eixecusions; dehuen
 a dita sacristia; vacha
 Línia 51. C, D: eixir. C: sacrestia. D: sacristia
 Línia 52. C: necessitat. D: si no és per a alguna necesitat; oferirà
 Les línies 53 a 57 no figuren en C ni D.
 Línia 58. C, D: Per tant estatueixen (D: estatuheixen) e ordenen que sia obligat a nomenar
 Línia 59. C, D: beneficiat de la església Major (D: de la present església) que sia de con-
 fiança (D: confiansa), lo
 Línia 60. C, D: haja (D: acha) de presentar al molt il·lustre Capítol per a que aquell habili-
 ten (D: lo habilite)
 Línia 61. C: aproven. D: approve
 Línia 62. C, D: habilitació; lo dit magíster de
 Línia 63. C, D: dit molt il·lustre Capítol
 Línia 64. C, D: habilitació y aprobació. C: Y que. D: la qual
 Línia 65. C: aprobació se haja. No figura: «per lo reverent Capítol». D: se ha de fer ab.
 No figura: «habilitació», «per lo reverent Capítol»
 Línia 66. C, D: faves; secrets. D: per a que los
 Línia 67. C: li done procura bastant
 Línia 68-72. C: collectar y cobrar; rendes tocants a les administracions de la sacristia.
 Y aquell encontinent les haja de liurar (D: acha de liurar lo que cobrarà) al dit magís-

- penió, ús de censals, com de censos e altres coses que
70 s'esguarden a exegir y collectar al sots-sacristà. Al
qual capellà y collector sia obligat lo magíster de dar-
li salari per sos treballs, quaranta lliures cada any. Y
que dit collector sia obligat de dar fiances de la
collecta a voluntat e coneguda del magíster sots-
75 sacristà, los quals se agen de obligar y sotsmetre a for
y jurisdicció de l'illustríssimo senyor archebisbe eo de
son vicari general capitular.

- Item, que lo tal collector tinga tota diligència en
exegir y cobrar tot lo que's deurà, perquè ab facilitat
80 puga pagar les misses e tots los demás càrrechs de la
sots-sagrestia, los quals no sufren dilació.

- Item, que lo magíster fasa cad-any dos quèrns, la hu
per a sis mesos e lo altre per a altres sis mesos, en los
quals estiguen assentades les misses cada sis mesos, y los
85 preveres que les han de celebrar, als quals cada disapte,
com se // (f. 82v) acostuma, lo collector sia obligat a
pagar les misses de aquella semana, ab assistència del
magíster, si li pareixerà que deu assistir. Y encontinent,
en ser pagada la semana de dit quèrn, torne en poder del
90 magíster. Y al cap de sis mesos lo magíster tinga gran
solicitud en examinar lo quèrn y fer celebrar les mises
que faltaran e no se auran celebrat, en compliment del
quadern.

ter sub-sacristà (D: sot-sacristà). Y que, així mateix, lo dit sot-sacristà haja (D: acha) de donar al dit procurador beneficiat quaranta lliures (D: liures) cascun any per son salari. Y que lo molt il·lustre Capítol lo haja (D: acha) de fer present en totes les distribucions de la iglésia (D: església). E

Línia 73. C: que lo dit procurador collector (D: e collector) substituït per lo dit sub-sacristà (D: sot-sacristà) sia obligat a donar bones e sufficients (D: suficients) fiances de dita collecta

Línia 74. D: del dit magíster sot-sacristà

Línia 75. C, D: les quals se hagen (D: achen) de obligar e

Línia 76. C: e jurisdicció; il·lustríssim señor. D: y jurisdicció; il·lustríssim y reverendíssim señor

Línia 77. C, D: capitular. E, així mateix, dit collector ab lo sobredit salari tinga obligació de solicitar los plets e acudir a les assignacions (D: assignacions) e demás coses tocants als plets.

Item, que dit collector aja de dar y pagar a les
95 persones que lo magíster li dirà les caritats, axí de
òrfenes com altres almoynes, les quals alguns an acomanat
al magíster reparteixca, conforme a ses institucions. Lo
que se encarrega en gran manera la contiència del dit
magíster, en que's reparteixquen conforme a la voluntat de
100 dits instituïdors.

Item, que en dita sacrestia y aja una caixa ab tres
claus. E la una tinga cad-any un senyor de canonge,
seguint lo horde de boxart, comensant del més antich. La
altra, lo sots-sagristà. La tercera, lo collector, lo
105 qual sia obligat de buydar contínuament en dita caixa tots
los proceÿts de la collecta, sols tinga en lo poder de
peu.

E tot lo *residuum*, com dit és, estiga conservat en
dita caxa. Y que estiga ab facultat de qualsevol dels dits
110 que tendran les claus, tantes voltes com los pareixerà,
examinar y fer lo balanç a dit collector, per ço que aja
de buydar los procehits de sa collecta, deduhit lo peu.

Item, que a dit collector se li aja de dar per lo
magíster un baldufari y rebedor, en lo qual estiguen
115 continuats tots los ítems e rendes que a ell se sguardarà
de collectar. E que lo dit sia obligat, encontinent que
rebrà qualsevols dels ítems, fer-ne notament en dit
rebedor, per ço que ab més facilitat se li puga fer lo
balans tostems que parega.

Item, que dit collector sia obligat a dar compte,
120 acabats dos anys, de la collecta. E quatre mesos après de
dits dos anys, sia obligat realment y ab tot effecte
buydar e pagar tot lo que serà atrobat deutor, lo qual no
puga en sa desexida y descàrrech donar ròssechs, si ja no
125 fossen alguns nichils dats per tals per lo contadors, lo
qual conte se aja de dar al senyor canonge que tendrà la
clau e al magíster. E la diffinitió se reba per lo scrivà
del reverent Capítol, y en presència de dits Capítol y del
magíster, los quals diffiniran // (f. 83r).

130 Item, que, acabats dos anys, lo magíster nomene y
presente al reverent Capítol altre collector, lo qual aja

de ser habilitat per a dita collecta, *ut supra*. Y que, havent donat bon comte lo collector, tinga llibertat lo magister nomenar-lo y presentar-lo *toties quoties*, li
135 pareixerà, *cum hoc* que a cada vegada de dita nominació y presentació li sia menester nova habilitació del reverent Capítol.¹³

Item, que a dit collector se li donen les distributions en absència, y axí no se acostumen a dar als
140 altres collectors y procuradors de la sglésia.

Item, que tots los emoluments e salaris que recauen al sots-sacristà sien del dit sots-sagristà. Y que lo collector no puga pretendre cosa alguna, sinó tant solament lo salari de les quaranta lliures, les quals lo
145 dit magister li aja de pagar en los terminis que ab dit collector se concertarà.

Item, que lo magister tinga en bona custòdia e guarda tots los actes y cartes tocants a totes les administracions que recauen a son càrrech, intitulats y
150 concertats, per ço que ab facilitat los trobe quant sia menester algú per a les execucions o altres nesesitats.¹⁴

Línia 141. C, D: Ittem; y salaris; recauen de les administracions

Línia 142. C, D: sot-sacristà (ambdues vegades); E que

Línia 143. C: cossa. C, D: tan

Línia 144-146: C, D: lo dit salari de quaranta lliures (D: liures) pagadores en los terminis que lo collector y sot-sacristà se concertaran (D: es concertaran).

Línia 147. C: Ittem; y guarda

Línia 148. C: actes y papers e llibres

Línia 149. C: administracions; recauen

Línia 150. C: per a que

Línia 151. C: execucions eo

13. C i D canvien la redacció d'aquest capítol, però no el contingut: «Ittem, que de dos en dos anys tinga dit magister sot-sacristà obligació (D: tinga obligació dit magister sot-sacristà) de presentar al molt il·lustre Capítol lo collector beneficiat en dita iglésia (D: església) per a que lo dit molt (D: lo molt) il·lustre Capítol veja (D: vecha) e mire si lo tal és convingut (D: si lo dit és suficient) per a dita collecta. Y si li par que és bo y sufficient (D: suficient), lo aprobe (D: aprobe). E, en cas que no li parega tal, ne haja (D: acha) de presentar altre per a dit efecte (D: efecte), entenent-se totstamps que haja (D: acha) de tenir la aprobació (D: aprobació) e habilitació del molt il·lustre Capítol».

14. És el capítol núm. 19 en C. No es troba en D.

Item, que lo magíster tinga gran cuydado e mirament en la sglésia, que après de ser acabats los officis divinals, no fassen profanitats ni dissolutions en ella. E
155 per a obviar dites coses, sia obligat cascun dia de matí, après de acabada nona, donar una volta per la sglésia, y regonéxer si aurà algunes dones o hòmens disoluts. Y, trobant-los, aja de amonestar aquells que se n'ixquen de la sglésia. Y a la vesprada, après de acabades completes y
160 officí de defuncts, done altra volta per la dita sglésia, fent lo matex examen e diligència. E açò perquè nos fasa irreverència al lloch sagrat.

Item, per quant los retrets que confugen a la sglésia acostumen moltes vegades, après dinar e ans que s'hobra la
165 sglésia, anar jugant, saltant y sgremit, y fent dissolutions per la sglésia, lo qués cosa de mal exemple e irreverència al lloch tant sant; per ço statuexen e ordenen que lo magíster mane als dits retrets que estiguen recollits, puix no és cosa condecet que en la sglésia se
170 fassen ni consenten semblants coses. E, per lo semblant, no consenten que dones de poch e dissolutes // (f. 83v) munten al campanar ni entren hon estan los retrets.

E tostems que per qualsevol via sentirà qués fes o-s volgués fer alguna irreverència o desacato en la sglésia,
175 o remedie y proveïxca ab molta sagacitat e prudència. E, si no serà part per a remediari-o, ne done avís al reverent vicari general de Capítol per a que o remedie.

Item, que de totes les sobredites hordinacions, se'n reba provisió del reverent Capítol en presència del dit
180 sots-sagristà, les quals estiguen continuades en un llibre en poder del dit magíster.»

En les *Deliberacions capitulars* (ACV, Ms. 301) figura un extracte, en castellà, d'aquestes ordenances del 1558.

Van encapçalades per algunes anotacions del compilador, en les quals aquest remarca la importància de les ordenances i la necessitat que s'observen, «para la buena administración de la sacristía».

Aquest compilador anònim fa també alguns comentaris respecte a l'abundant treball dels sots-sagristans: «Que en aquel tiempo del año 1558 ya

tenían los señores canónigos el gravamen del magíster por tanto peso de administraciones.» I afegeix: «Si entonces había trabajo en las administraciones, qué será agora quando se han multiplicado y crecido tanto!»

B) Es van dictar uns nous estatuts del càrrec de sots-sagristà de la Seu valentina a finals del segle XVI, el 6 d'octubre del 1594, el mateix dia que el nou magíster Donís Pau Llopis prengué possessió del càrrec.

Aquestes ordenances van ser rebudes, fetes públiques i llegides, «alta et intelligibile voce», davant del Capítol, pel notari i escrivà capitular Jeroni Julià Real, i es conserven en els seus protocols notariais (ACV, Ms. 3.767, fols. 627r-629v).

Existeix un altre exemplar d'aquests estatuts en el recull de constitucions de la Seu titulat *Constitutionum capitularum Ecclesie Valentine* (ACV, Ms. 89).

Aquestes ordenances venien a completar, i no a substituir, les anteriors, les quals s'havien de continuar observant, però amb les addicions que hi introduïen les noves.

Entre els capítols que ara s'afegeixen, podem esmentar que s'hi fa explícit que el sots-sagristà només pot admetre en la sagristia dipòsits i administracions de causes pies, de provisió de l'autoritat eclesiàstica, i no dipòsits per provisió de cap jutge secular.

També s'hi especifica que el magíster no pot acceptar cap nova administració sense llicència del Capítol.

El Capítol pasqual nomenava cada any dos canonges superintendents encarregats d'inspeccionar anualment la sagristia i les administracions del sots-sagristà. A més, cada tres anys el Capítol pasqual encarregava a dos canonges, el tresorer i l'obrer, la visita d'inspecció de la sagristia.

A continuació, com a complement a les ordenances del 1558, passem a transcriure aquests «Statuts y ordinacions novament fets, ajustant als antichs, los quals ha de guardar lo sots-sacristà que ara és y per temps serà de la dita sacrestia».¹⁵

«1. E, primerament, que lo magíster sots-sacristà no pugua de así avant admetre en la sacristia depòsits per

Línia 1. C, D: Item, que lo; sot-sacristà

Línia 2. C, D: pugua admetre

15. Els transcrivim a partir del Ms. 3767, corresponent al protocol notarial de Jeroni Julià Real, perquè segurament, pel fet de ser un protocol, és una versió anterior a l'altra, la qual forma part d'una recopilació de diferents ordenances d'any diversos.

provisió de jutge secular, sinó tant solament los depòsits
de coses pies, de provisió de l'ordinari e sos officials
5 e visitadors, e del pare de Christ, e les comandes
de dinés e joyes de persones particulars que no entraran
per conte y rahó en llibre de depòsits.¹⁶

2. Ittem, que per a guardar los dits depòsits y comandes
y haja una caixa en la sacrestia ab dos claus. La huna
10 tinga lo canonge vicari general capitular // (f. 627r), e
l'altra lo sots-sacristà. E que lo vicari capitular no la
puga acomanar sinó a canonge del gremi, de manera que los
dits hajen de concórrer per a posar e traure los dits
depòsits, ab conte y rahó, com fins ara se a acostumat.
15 E done fermances per a dits depòsits e comandes.

3. Ittem, que ultra de les visites que lo ordinari farà
en la sacristia, en lo capítol pasqual cascun any sien
deputats dos señors canonges per a que regoneguen
sumàriament tota la sacristia, ço és, relíquies,
20 ornaments, joyes, argent, depòsits e comandes, lo qual
hajen de haver fet la Pasqua del Sant Espirit. E que de
tres en tres anys, en lo Capítol pasqual se nomenen dos
señors canonges, ço és, lo tesorer y lo obrer, per a que //
(f. 627v) visiten plenament tota la sacristia per lo últim
25 inventari, llevant de la dita sacristia lo consumit, y
posant lo que de nou y haurà entrat, ab lo escrivà del Capítol.¹⁷

4. Ittem, que los dits señors canonges thesorer y obrer
comensen la visita un dia après de la commemoració dels

Línia 3. C: provissió; depòsits; tan. D: jutge algú secular; tan.

Línia 4. C: cosses; l'ordinari eo. D: l'ordinari eo de sos

Línia 5. C: vissitadors. D: oficials y visitadors del

Línia 6. C: diners

Línia 7. C: e rahó. D: ne rahó; libre.

Línia 16. C: vissites

Línia 20. C: depòsits ecclesiàstichs

Línia 21. C: de Spirit Sant

Línia 23. C: thesorer y obrer; vissent

Línia 25. C: llevant de aquell lo consumit, e

Línia 26. C: possant; hi

Línia 28. C: vissita; après la commemoració.

16. És el capítol núm. 12 en C i D.

17. És el capítol núm. 14 en C. No es troba en D.

defunts, e hajan de cloure-la ans de la festa de la
30 Nativitat de Nostre Señor Jesuchrist. Y a cascú se li done
deu lliures, y a l'escrivà quatre lliures, y a cascú dels
escolans una lliura reals de València, per lo treball
extraordinari que hauran tengut. E que los dits salaris se
paguen per provissió del Capítol, après de acabada la
35 visita e feta d'ella relatió en capítol per los dits dos
señors canonges, e no ans, los quals salaris // (f. 628r) se
paguen de les administracions de la thesoreria e fàbrica per mitat.¹⁸

5. Ittem, que lo dit sots-sacristà que serà elet, ans
de comensar la administració de son ofici, haja de jurar
40 *in pleno capitulo de fideliter segerendo* en la
administratió de son càrrech de sots-sacristà, e done
fermances a voluntat del Capítol. E lo acte de obligació e
fermances sia primer regonegut per los advocats del
Capítol que estiga ab tota securitat y fermesa, y li sien
45 llegides totes les constitucions de la sacristia, les
quals estiguen totes escrites en una taula públicament en
la sacristia.

6. Ittem, lo sots-sacristà no puga admetre en dit nom de
sots-sacristà ni en la sacristia administra//ció (f. 628v)
50 alguna, ultra de les que al present y ha, sens expressa
llicència e decret del Capítol lo qual considerarà sis
deu acceptar, y decretarà lo que millor pareixerà.¹⁹

Línia 29. C: difunts. D: difunts, e achen

Línia 30. C: Nativitat; donen. D: Señor Déu Jesuchrist; cascun señor canonge per la
assistència y treball desús dit se li donen

Línia 31. D: liures

Línia 32. D: liura. C, D: València

Línia 33. D: los salaris

Línia 34. C, D: de provissió de l'illustre Capítol

Línia 35. C: vissita y. C, D: relació; per los dits señors. D: visita y

Línia 36. D: canonges visitadors, los quals salaris paguen les

Línia 37. C, D: de la fàbrica y thesoreria. D: micherament.

Línia 48. C: que lo sot-sacristà.

Línia 49. C: sot-sacristà

Línia 51. C: e decret del molt illustre Capítol; si es

18. És el capítol núm. 15 en C i D.

19. És el capítol núm. 13 de C.

7. Ittem, que en lo archiu del Capítol y haja hun llibre
ab lo compte y rahó de totes les rendes y càrrechs de les
55 administracions de la sacristia, per lo qual se haja de
pendre conte a lo sots-sacristà.

8. Ittem, que los armaris de les santes relíquies
estiguem tostemp tancats ab tres claus. La una tingua lo
60 il·lustríssim señor archebisbe, e l'altra lo señor canonge
que lo Capítol deputarà, e l'altra lo sots-sacristà. E
no-s puguen traure per a mostrar a ninguna persona
particular, sinó que les puguen veure per huna vidriera
que-s farà, la qual // (f. 629r) vidriera es tanque ab dites tres claus.

9. Ittem, que haja de ser tostemp substituït en lo
càrrech e ofici de thesorero e administració de la
thesoreria lo sots-sacristà, y que lo dit sots-sacristà
cascun any haja de donar fiances a part per rahó de dita
70 substitució, com se acostuma, puix té salari per dita rahó
a part.

10. Ittem, que-s guarden totes les constitucions y
ordinacions antigues fetes ans de les presents, tocants y
pertanyents a la dita sacristia y sots-sacristia» (f. 629 r).

C) Ja dins del segle xvii, el 7 de setembre del 1637, coincidint amb la presa de possessió del sots-sagristà Pere Joan Tomàs, es van dictar unes noves ordenances d'aquest càrrec, les quals es conserven en el protocol d'aquest any del notari i escrivà del Capítol Crespi Pérez Calvillo (Acv, Ms. 3.107, fols. 522v-537v).

S'hi van introduir algunes innovacions en relació a les antigues disposicions, tot i que s'hi mantenia el cos de les passades.

Entre les novetats, cal destacar el nomenament d'un nou ajudant per al sots-sagristà, el qual s'afegia a la figura del col·lector, ja existent des de les ordenances de l'any 1558.²⁰

Es volia descarregar així l'excés de treball que tenia el magíster, com

20. Aquestes noves ordenances no s'estenen tant en les obligacions de la figura del col·lector, probablement perquè ja estaven prou especificades en les antigues. Tanmateix, introdueixen un breu paràgraf que no figurava en les ordenances de 1558: «E, així mateix, dit col·lector, ab lo sobredit salari, tinga obligació de sol·licitar los plets e acudir a les assignacions e demés cosses tocants als plets» (f. 525v).

a conseqüència de l'increment de les administracions al seu càrrec, les quals, però, li representaven un notable increment dels guanys, com en aquestes mateixes ordenances s'especificava: «de les administracions de què rebants bons salari[s]» (f. 533r).

En aquests capítols consten també els estatuts de l'ofici d'aquest nou ajudant del sots-sagristà, el qual l'havia d'auxiliar només en «les cosses tocants y concernents a la dita sacristia y culto diví, y no en manera alguna en cosses tocants a les administracions y depòsits de dita sacristia», tasca en la qual ja comptava amb l'ajut del collector.

Unes altres disposicions d'aquestes ordenances eren l'obligació del magíster de dormir totes les nits en la sagristia, per custodiar-la i tenir compte que es toque a matines.

També s'hi especificava que ni el sots-sagristà ni els escolans no podien admetre personalment en la Seu ningú que hi cercàs el refugi i la immunitat del lloc sagrat.

Igualment, havia de vigilar que els escolans dormissen en l'església, en els llocs que hi tenien expressament destinats.

Es donen noves ordenances restringint els abusos en les peticions d'exposar les relíquies, i es dicten disposicions sobre la casa que el Capítol donava al magíster, en raó del seu càrrec.

A continuació transcrivim els capítols que van implicar alguna novetat de contingut respecte a les anteriors ordenances:²¹

«II. Ittem, que [el sots-sagristà] haja de fer les rondes cada nit per la església, com se acostuma, ço és, en lo yvern a les huit hores y en lo estiu a les nou hores. Y que tinga conte en que es tanquen en clau les //
5 (f. 522v) rexes detràs lo altar, acabats los officis immediatament.

III. Ittem, que haja de dormir en la sacristia totes les nits de l'any, per a tenir conte y custodir la

Línia 1. D: acha

Línia 2. D: iglésia

Línia 4. En D no apareix «hores»

Línia 5. D: reixes; officis

Línia 6. D: immediatament

Línia 7. D: hacha

21. Els capítols núm. 1, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15 i 19 ja es trobaven en les ordenances anteriors, per això no els repetim ací.

10 sacristia, e per a que es toque a mijanit, a les matines, puntualment. E si cas fos que per alguna indisposició hagués de faltar alguna nit, sia ab llicència del señor vicari capitular; e si fosen algunes nits, ab llicència del molt il·lustre Capítol (...).

15 v. Ittem, per quant lo mostrar de les // (f. 523r) relíquies huy en dia està tan abusat que a cada pas y per qualsevol persona és importunat dit magíster per a que les mostre, lo que és inconvenient, per tant se ordena que de huy en avant no es puixen mostrar dites relíquies, si no és precehint llicència del señor vicari general
20 capitular, excepto si algun señor canonge voldrà assistir personalment a la ostensió de dites relíquies, perquè en tal cas no serà necessària la llicència de dit señor vicari general capitular (...) // (f. 523v).

25 xi. Ittem, que lo sot-sacristà tinga particular conte en que ell ni los escolans admeten en la sacrestia ni església ningun retret, ni tampoch en lo campanar, sots pena de cinch lliures aplicadores a la fàbrica de la església, pagadores per la persona o persones que reculliran dit retret.

30 E, així mateix, que lo dit magíster tinga molta vigilància en que tots los escolans hajen // (f. 526r) de dormir dins la església en sos puestos y llochs

Línia 9. D: michanit; maytines

Línia 10. D: puntualment. Y per a en cas que se succehís no venir ningun beneficiat a maytines, tinga obligació de baixar dit magíster a celebrar dites maytines. E si cas fos

Línia 11. D: licència. No figura «señor».

Línia 12. D: vicari general capitular; licència

Línia 15. D: hui

Línia 18. D: hui; amostrar

Línia 19. D: licència del vicari

Línia 20. D: assistir

Línia 21. D: ostensió

Línia 22. D: necessari; licència de dit vicari

Línia 25. D: sacristia

Línia 26. D: en la església

Línia 27. D: liures

Línia 29. D: aculliran

Línia 31. D: achen

Línia 32. D: lochs

senyalats, conforme la pràctica e ordinacions loables de dita església, per a la bona custòdia y guarda de aquella.

35. E si per cas, per algun impediment, algú de aquells faltàs alguna nit, los tres sous que hi a de marca, fet conte al cap del mes per lo dit sot-sacristà, dit sot-sacristà tinga obligació de dar-la a la fàbrica y fer-ne càrrech en lo llibre del sots-obrer. Y si cas serà que en la

40 secrestia haja algunes cosses que necessiten de remey quant que quant, ne haja de donar rahó a l'il·lustre Capítol en les primes *mensis* (...) // (f. 526v).

xvi. Ittem, per quant la experiència ha mostrat que per ser tantes les administracions que estan a càrrech del

45 magíster eo sot-sacristà, és imposible que puga acudir ab la puntualitat que's deu a les cosses concernents a son principal institut y ministeri sens gran disminució, indecència y poca policia del culto divinal, relíquies y ornaments, ordenen, estatueixen y proveheixen que sia

50 nomenat per dit il·lustre Capítol un prevere beneficiat de la present yglésia per a que ajude al dit sot-sacristà // (f. 528r) en les cosses tocants y concernents a la dita sacristia y culto diví, y no en manera alguna en cosses tocants a les administracions y depòsits de dita

55 sacristia. Y que lo dit sot-sacristà sia tengut y obligat a donar y pasar de sos diners propis al dit benefficiat y ajudant quaranta lliures cascun any per son salari, pagadores en tres terces postpossadament.

xvii. Ittem, que lo sot-sacristà que serà elet, ans

60 de comensar la administració de son offici, haja de jurar *pleno Capitulo de fideliter seguendo* en la administració de son càrrech de sot-sacristà, e done fermanses a voluntat del Capítol, y de nou sempre que se li demanaran per dit Capítol. E li sien llegides totes les

Línia 33. D: pràctica

Línia 36. D: i a

Línia 37. D: Manca el segon «dit sot-sacristà».

Línia 39. D: libre

Línia 40. D: sacristia hi hagués; cosses; necesiten

Línia 41. D: acha

Línia 42. D: *mensis*, per a que es del·libere lo que serà més convenient.

65 constitucions e ordinacions presents de la sacristia //
(f. 528v), e li sia donada còpia de elles per a que la
tinga en son poder.

xviii. Ittem, que en lo archiu del Capítol hi haja un
llibre ab lo conte y rahó de totes les rendes y càrrechs
70 de les administracions de la segrestia, per lo qual se
haja de pendre conte al sot-sacristà de dos en dos anys,
per dos señors canonges nomenats per a dit effecte per lo
il·lustre Capítol (...).

xx. Ittem, que lo magíster tinga obligació de
75 conservar la cassa que se li dóna // (f. 529r) per a
habitar, de la manera que les dignitats y señors canonges
la tenen de les sues, excepto en cas que caygués alguna
paret o part de consideració d'ella, o algun trechinat o
part de consideració d'ell, a coneguda del Capítol.

80 xxi. Ittem, que per ningú dels capítols anteriors y
obligacions de què lo molt il·lustre Capítol en ells
adverteix y amonesta al dit sot-sacristà, ni en altra
manera alguna, no se entenga que lo dit molt il·lustre
Capítol reste obligat a cossa alguna per mala
85 administració *in omittendo vel committendo* del dit sot-
sacristà, com sols se li diga per via de advertiment. Y
que tot, així lo tocant a administracions com depòsits *et*
alias, córrega per conte, risch y perill del dit sot-
sacristà, y no del dit molt il·lustre Capítol // (f. 529v)».

A continuació consten els estatuts de l'ajudant del sots-sagristà, que van ser aprovats el mateix dia. I aquesta mateixa data es va fer efectiu també el nomenament de la primera persona que ocupà aquest càrrec, la qual va ser elegida «per vota secreta», pel procediment de la insaculació. El nomenament recaigué en el prevere Martí Jaume, beneficiat en la Seu de València.

En el primer punt d'aquests estatuts de l'ajudant del sots-sagristà (foli 528), que ja hem transcrit adés, el Capítol especificava que aquest havia d'ajudar el magíster en les coses tocants a la sagristia i el culte diví, mentre que els assumptes econòmics, referents a les administracions i dipòsits de la sagristia, continuaven essent competència exclusiva del magíster.

S'especificava, així mateix, que aquest beneficiat havia de cobrar qua-

ranta lliures anuals, distribuïdes en tres pagaments, les quals havien de procedir del salari del propi sots-sagristà, el qual sembla que, en raó de les nombroses administracions que tenia al seu càrrec, era bastant elevat.

L'ajudant del magíster tenia obligació de dirigir i supervisar el treball dels escolans en la celebració dels oficis divins, en les processons, en les empaliades de la capella Major i en l'ordenament de la sagristia. Havia de reconèixer, en companyia del sots-sagristà, el sagrari, almenys dues vegades cada setmana. Igualment, havia de netejar quizenalment les relíquies, en presència del magíster, com també era responsable de la neteja i bon estat de la roba de l'altar.

Tot seguit passem a transcriure aquests estatuts, tret del primer punt, que ja ha estat transcrit més amunt:

90 «Item, que al dit beneficiat se li paguen cascun any quaranta lliures de salari per terces, postpossadament, com se acostuma, les quals haja de pagar lo dit sots-sagristà, puix en rahó de les administracions, de què reb tants bons salari[s], no pot acudir a les demés coses y
95 ministeris de dit offici.

Item, que dit beneficiat tinga obligació de assistir, vestit ab son sobrepellís y muceta, en la sacristia tots los dies de l'any de matí y après dinar, ans de comensar los divinals officis, per a ordenar que
100 los escolans aparellen los ornamentals necessaris per a el altar y // (f. 533r) per a el chor, tenint particular cuydado que's traguén los ornamentals més o menys richs, segons la solemnitat de la festa y de les persones que faran lo offici.

105 Item, que, així mateix, tinga obligació de donar volta y regonéixer si la capella Major està ab la deguda netedat y dessència, y de fer passar en les grades los tapets y catifes que se acostumen, y en lo altar lo frontal, línea, tovelles (*sic*), canelobres y tot lo
110 necessari, y siris corresponents a la festivitiat, y que en la credència se prepare lo necessari per a celebració de la missa ab la possible dessència, y que los siris se ensenguen y apaguen a son temps.

Item, que tinga cuydado de manar als escolans que
115 preparen ab temps los hornaments acostumats per a la
celebració de la missa, y estiguen preven//guts (f. 533v)
los que ls hauran de acompanyar y trobar-se present
quant se visten, per a que hixquen tots a l'altar ab la
gravetat y desència que's requereix.

120 Item, que tinga cuydado de manar als escolans que ab
temps porten al chor los bordons y capes necessàries,
conforme a la festivitat.

Item, que durant la celebració de la missa y officis
divinals tinga cuydado que los escolans acudixquen ab
125 puntualitat als ministeris necessaris de l'incens, pau y
altres que acostumen.

Item, que quant hi haurà processó claustral ab capes
o sens elles, o fora de la església, tinga cuydado de que
ab temps se aparellen los bordons, capes y ornaments
130 necessaris, y en particular que la relíquia que se haurà
de portar en processó estiga neta y adornada, com convé //
(f. 534r).

Item, que sempre que's celebraran dos misses ab
hornaments de diferents colors, tinga cuydado que es
muden a son temps, ab molta policia y diligència, sens
135 confusió ni tropell.

Item, que si, celebrant-se la missa, se offerís
haver de fer algun ministeri en lo altar, no done lloch
que los escolans se appleguen al dit altar, sinó que'l
facen los cambrers, a qui toca per la obligació de sos
140 officis eo benifets.

Item, que, acabats los officis divinals, així de
matí com après dinar, tinga cuydado que los escolans
tornen a la sacristia la plata y hornaments que hauran
tret per a el servici de l'altar y chor, y que en sa
145 presència mane als escolans que encontinent pleguen ab
tota curiositat los hornaments e possen aquells y la plata
en son lloch // (f. 534v) deputat.

Item, que, si en tots los dies hi ha obligació de
acudir ab gran cuydado, y puntualitat y policia a la

150 celebració dels divinals officis, per lo que representa en
aquells, major cuydado y vigilància deuen possar los
ministres en los dies solemnes y en los que celebra de
pontifical. Y perquè lo Dijous y Divendres Sant ussa la
155 iglésia de differents y particulars cerimònies, tindrà
cuydado dit sot-sacristà y son ajudant que en dits dies ab
temps se prepare tot lo necessari, sens que haja de
esperar, com ha acontés, interrompent-se los officis
divinals, ab gran notta. Per a evitar lo qual dits
160 sot-sacristà y son ajudant escriuran en un paper tot lo
que serà necessari per a dites festivitats, segons les
rúbriques del ceremonial y missal romà, per a // (f. 535r)
que no se'ls passe de la memòria, y a son temps ho
puguen executar ab puntualitat.

Ittem, que quant se ha de empaliar la capella Major o
165 lo cruzero, tinga cuydado lo dit ajudant de sot-sacristà
que los escolans traugen y llaven ab tota curiositat los
draps de brocat y tapiceria, y que ab la matexa se
desclaven, espolsen, netechen y es possen en son lloch. Y
que no reste la empaliada de una festivat per a altra,
170 havent-hi de per mig molts dies. Y també mane als escolans
que, en acabant de servir les catifes y tapets, los tornen
y possen en sos caxons, y que no resten sobre los banchs
de la capella y sacristia.

Ittem, que cascuna semana, dos vegades per lo menys,
175 lo dit beneficiat, juntament ab lo dit sot-sacristà, //
(f. 535v) regonega lo sacrari a hon està lo Santíssim
Sacrament, per a que estiga ab la policia y reverència que
convé.

Ittem, que, així mateix, cada quinze dies, dit
180 beneficiat, en presència del sot-sacristà, obra lo armari
de les sanctes relíquies y les netege de la pols o sera
que tindran.

Ittem, ha de tenir cuydado de que tota la roba de
l'altar, y en particular les tovalloles y corporals,
185 estiguen nets, y que es recusguen y adoben los hornaments
totstamps que hi haurà necessitat.

Item, que tinga particular cuydado de manar als escolans que desembarasen la sacristia dels banquetes, cadires y demás cosses que són de estorp, segons la
190 apretura de aquella.

Item, se ordena y mana que dit beneficiat en tot y per tot regonega per ministre superior al sot-sacristà, y li guarde // (f. 536r) lo respecte degut a son offici. Y al dit sot-sacristà se li encarrega que tracte ab tota
195 benevolència, y cortesia y affabilitat al dit beneficiat, per a que, acudint tots los dos ab conformitat a ses obligacions, lo culto divinal se augmente ab la puntualitat y dessència que's desija. Y, si a cas, lo que
200 no's creu de persones tant morigerades, hi haurà algunes diferències entre los dits sot-sacristà y beneficiat, se li encarrega que de ninguna manera contradiga al dit sot-sacristà, sinó que done rahó al vicari capitular per a que lo Capítol proveheixca lo que pareixerà ferm e convenient.

Y, perquè no és de intenció del Capítol exemir al
205 sot-sacristà ab estes noves ordinacions de les obligacions que aquell té, segons la institució de son offici y les desús refferides ordinacions, sinó que // (f. 536v) se li consedeix y dóna persona que li ajude en lo treball,
210 encarrega al dit sot-sacristà que, en quant li serà possible, observe y guarde les desús dites ordinacions, y principalment les que tracten de la assistència personal en la sacristia, la qual ha de ser de matí y de vesprada, ans que comensen los officis divinals, fins que sien
215 acabats, perquè ab sa presència los ministres inferiors acudiran ab major respecte y cuydado a ses obligacions. Y particularment se li encarrega que ans de eixir-se'n de la iglésia, done una volta per aquella, acompanyat dels escolans que's trobaran presents, per a remediar les
220 indesències que trobarà.

Item, que los escolans són los ministres deputats per a la execució de tot lo desús dit, se'ls mana que acudixquen ab tota puntualitat a ses obligacions, y que obehixquen en tot lo que dits // (f. 537r) sot-sacristà
225 y beneficiat los manaran, sens excusar-se si'ls toca o no,

puix a tots sustenta la església per a tot temps y per a tot lo que se li offerirà. Y, advertint-los que, no obehint o sent descomedits de paraula o de obra ab los dits sot-sagristà o beneficiat, sens remissió alguna, 230 seran despedits de la església.»

D) El 10 de febrer del 1666 el Capítol de la Seu de València va dictar uns nous estatuts referents a l'ofici de sots-sagristà, coincidint, com ja era habitual, amb la presa de possessió del nou magíster, en aquest cas Pere Joan Castellar.

En aquestes ordenances es repetien molts dels punts de les precedents, però s'hi afegien també diversos capítols nous que completaven les disposicions anteriors.

Entre les novetats, cal destacar el nomenament de dues persones per col·laborar amb el sots-sagristà en la seua tasca administrativa. Una d'aquestes persones s'havia d'encarregar de la tresoreria de les administracions de la Seu, això és, dels pagaments i de les cobrances. L'altre era un *contrallibre*, és a dir, un interventor administratiu encarregat d'assenyar en els llibres de comptes els diners rebuts pel magíster i el tresorer de les administracions i del Capítol de la Seu. Tot això implicava un notable alliberament de feina per al magíster, i era prova de l'increment de les administracions de la sagristia de la Seu. Els salaris del tresorer i del contrallibre, cinquanta lliures anuals el primer i quaranta-cinc el segon, havien de ser abonades pel propi sots-sagristà del seu salari.

A més el magíster continuava comptant amb la col·laboració del col·lector, com ja constava des dels estatus de 1558. Tanmateix, en aquestes noves ordenances no es parla de la figura de l'ajudant, establerta en les constitucions de l'any 1637.

D'altra banda, a més de les inspeccions que ja eren previstes en les anteriors ordenances, ara s'establia que el sots-sagristà, en jurar el seu càrrec, s'havia de comprometre a donar fermances i a nomenar persones que l'avalassen. En cas de mort o de cessament del seu ofici, i, en general, sempre que es consideràs oportuna una rendició de comptes, el Capítol podia revisar els comptes administrats pel sots-sagristà amb qualsevol dels seus fiadors, sense que fos necessària la presència del propi magíster.

El sots-sagristà havia de tenir en bon ordre els comptes de les diverses administracions al seu càrrec, que havia de fer constar amb claredat en un manual, on havien d'estar ordenades alfabèticament.

S'establia també que el magíster no podia pagar els efectes d'una ad-

ministració de la renda d'altres, i que no podia prestar a ningú diners procedents de les administracions. Així mateix, havia d'anotar en el manual de comptes tots els diners rebuts de les administracions, i a més manifestar-ho al contrallibre perquè aquell les escrivís també en el seu manual. De no actuar així, era privat immediatament del seu càrrec.

Els arxivers de la Seu havien de fer els balanços i passar els comptes de les administracions de la sagristia cada tres mesos.

Hi havia també un notari procurador de les administracions de la sagristia, el qual podia ser proposat pel sots-sagristà, però l'elecció requeria sempre sobre el Capítol, que podia proposar també nous candidats.

Per tant, veiem que, amb l'increment de les administracions de la Seu, també augmentaven i es perfeccionaven els mecanismes de control del Capítol sobre el sots-sagristà.²²

Aquests estatuts es conserven en els protocols del notari i escrivà del Capítol Antoni Joan Tortrella (ACV, Ms. 3797, s.n.).

En la presa de possessió del següent sots-sagristà, Jacint Balaguer, el 25 de maig del 1678, es van tornar a fer públiques aquestes mateixes disposicions.²³

Passem tot seguit a transcriure els capítols que presenten alguna innovació, en alguns casos total, en altres parcial, dels «Estatuts e ordinacions novament fets, los quals ha de observar y guardar lo sot-sacristà que ara és y per temps serà de la Sancta Metropolitana Sglésia de la Seu de València», dictats l'any 1666. Els punts que introdueixen novetats respecte a les ordenances ja vistes en anys anteriors comprenen des del núm. 13 fins al 29:

- «XIII. Ittem, que lo sot-sacristà no puixa admetre en dit nom de sot-sacristà administració alguna, ultra de les que al present hi ha, sens expresa licència y decret del molt il·lustre Capítol, lo qual considerarà si es deu
- 5 acceptar y decretarà lo que millor li pareixerà. Y que de les administracions que ja estan en la sacristia no puixa dit sot-sacristà fer vendes, transportacions ni altres

22. Tanmateix, sembla que aquestes mesures de control no sempre foren suficients. Així, amb el sots-sagristà Pasqual Vicent Llançola, que exercí el càrrec des del primer de maig del 1777 fins l'11 de maig del 1791, data en què va morir, el Capítol es va trobar amb molts problemes a l'hora d'aclarir els seus comptes, a causa de la descura de la seua administració (Joaquim Martí, *El «Libre de Antiquitats» de la Seu de València. Estudi lingüístic i edició filològica*, 1992, pp. 296-297).

23. ACV, Ms. 1613, fols. 3-27.

actes extraordinaris, y que ans de demanar lo decret a l'ordinari o fasa saber al Capítol, y tinga son
10 consentiment.

XIII. Ittem, que ultra de les visites que lo ordinari farà en la sacristia, en lo capítol pasqual sien nomenats e deputats cascun any dos señors canonges superintendents al dit magíster, los quals pasen los
15 contes, fassen los balansos, examinen la celebració de les mises, regoneguen los papers y el depòsit, relíquies, ornaments, argent, joyes, e comandes, de tres en tres mesos. E que, fet lo desús dit, en la primera *prima mensis* que es seguirà, fassen relació al Capítol de l'estat que
20 tindrà la sacristia y les administracions de aquella, y lo que ha resultat dels balansos y contes.

Y si es trobarà tenir dit sot-sacristà diner sobrat, lo deposite en lo aposento de les tres claus, tenint allí un caixó ab una clau, que la tinga sols lo magíster,
25 deixant-li sempre alguna quantitat per a els gastos ordinaris que se ofereixen. Y si li faltàs, se li done, si n'i hagués allí depositat. Y de tot y acha allí tancat un quadern a part ab lo càrrech y descàrrech, y entrades y exides, com lo y a en la hazienda de la iglésia.

Y, així mateix, que de tres en tres anys, en lo
30 Capítol pasqual es nomenen altres dos señors canonges, ço és, lo tesorer y obrer, per a que visiten plenàriament tota la sacristia per lo últim inventari, levant de aquell lo que se haurà consumit, e posant lo que de nou haurà
35 entrat, la qual visita es fasa ab assistència de l'escrivà de l'il·lustre Capítol (...).²⁴

XVI. Ittem, que lo sot-sacristà que serà nomenat y elet per lo il·lustre Capítol, ans de comensar a exircir dit son ofici, acha de jurar y jure a nostre Señor Déu y
40 als sants quatre Evangelis, ab la sua mà dreta corporalment tocats, de *bene, fideliter et legaliter* *regendo* en la administració y exercisi de dit son càrrech

24. El capítol núm. 15 és idèntic a un que ja es trobava en les ordenances del 6 d'octubre del 1594 i en les de l'any 1637, el qual ja hem transcrit més amunt. Per tant, seguim amb el setzé.

de sot-sacristà. E acha de donar y done fermances y principals obligats, juntament ab ell, sens ell y a soles, a voluntat y contentament de dit Capítol. Y que, així mateix, sia tengut y obligat de millorar los obligats y donar noves fiances y principals obligats a mera voluntat de dit Capítol, sempre y quant, y tantes y quantes vegades, request serà verbalment, sens citació ne interpellació alguna judicial.

E li sien legides totes les constitucions e ordinacions presents de la sacristia, y les antecedents y subsegüents a esta ordinació. Y li sia donada còpia d'elles. Y, així mateix, estiga en facultat y elecció del dit Capítol el añadir o levar de la present qualsevols clàusules o capítols fahents en orde al bon govern de dita iglésia, als quals achen de estar lo dit magíster y sos fidejutors, segons *ex nunc* per tenor del present, ab la clàusula, com millor poden y dehuen, prometen estar a aquells. Y els lohen y aproben de la primera línea fins la darrera inclusive, de tal manera com si paraula per paraula en lo present estiguesen incertats.

XVII. Ittem, que per a en cas que lo dit magíster sot-sacristà morís e pasàs de la present vida en l'altra ans de ajustar los contes, així de les administracions respectants a dita sacristia com de les relíquies, joyes, or, argent, ornaments, depòsits, comandes y demás béns que com a sot-sacristà desús dit hauran entrat en son poder y estaran a son càrrech, eo per a en qualsevol cas que cesàs lo exercisi de dit son ofici, eo altre qualsevol cas cogitat o incogitat de reddició de contes, estiga en facultat e elecció del Capítol el poder ajustar los dits contes ab los fidejutors y principals obligats que haurà donat dit sot-sacristà per a el exercisi de dit son ofici eo ab qualsevol de aquells, sens que sia precís haver-los de demanar a dit magíster, sinó *tantum* als dits fidejutors y principals obligats, eo a qualsevol de aquells. Y que sia en facultat del dit magíster el assistir, si voldrà, a dits contes, los quals hachen de formar y ajustar los archivers de dita iglésia, com a persones neutrals de consciència y intel·ligència en la matèria. Y sien també

pasats dits contes com si en presència y assistència y de voluntat y consentiment de dit magíster y fidejutors se haguesen ajustat, de tal manera que no es pugua al·legar nul·litat alguna.

- 85 Y *ex nunc* dit sot-sacristà y sos fidejutors y principals obligats *inferius* nomenadors, per tenor del present, *predicto meliori modo*, etc., fan acte, prestant son consentiment y venint, com vénen, bé en que dit Capítol per medi de dits sos archivers puixa ajustar y
- 90 pasar los dits contes, així ab dit sot-sacristà, com ab qualsevol de dits sos fidejutors y principals obligats en aquell e aquells, que dit Capítol elegirà y voldrà. Y sia de tanta validitat y fermetat com si ab tots los demés conobligats se haguesen ajustat, loant, segons *ex nunch*
- 95 loen y aproben, lo dit magíster y sos fidejutors lo dit ajust de contes fahedor per los dits archivers, de la primera línia fins la darrera inclusive, prometent estar a la resolució que aquells faran.

- xviii. Item, que lo magíster tinga en bona custòdia
- 100 y guarda tots los actes, papers y llibres tocants a totes les administracions que recahuen a son càrrech, arreglats, intitulats y concertats ab tal disposició que, quant sien menester alguns de aquells per a les excusions que se instaran eo per a altres afers que es poden oferir, es
- 105 troben ab facilitat. Y si dit magíster dins 2 anys, contadors del dia que entrarà a exercir dit offici en avant, no ajustàs, areglàs y concertàs los papers, actes y llibres desús dits, puixa el dit il·lustre Capítol fer-los areglar y dispondre a la persona que dit Capítol elegirà y
- 110 nomenarà, a costes y despeses del dit sot-sacristà.

- xviii. Item, que lo dit sot-sacristà no puixa en manera alguna pagar los efectes de unes administracions, de la renda de les altres. Y si cas fos que lo dit sot-sacristà hagués pagat alguna cantitat per alguna
- 115 administració sens tenir aquella entrada, se entenga que lo que haurà pagat ho a bestret *de propriis*, y no se li prenga en conte.

xx. Item, que'l notari procurador que ha de cuidar de les causes de les administracions que toquen al dit

120 sot-sacristà en la sacristia lo acha de nomenar lo dit
Capítol. Y per a fer dita nominació estiga en facultat del
dit magíster el proposar tres subjectes, reservant-se,
emperò, dit Capítol y señors canonges particular facultat
de proposar altres subjectes, per a que tots concórreguen
125 a la elecció y nominació fahedora per dit Capítol per a el
dit efecte, com y de la mateixa manera que es fa en lo
solicitador beneficiat de les administracions de la
sacristia.

xxi.²⁵ Ittem, que los dos señors canonges que
130 cascun any en lo Capítol pasqual seran nomenats
superintendents de dit magíster regoneguen les mises que
en dit any té que donar dit magíster de ses
administracions, y lo temps de la cobrança de les rendes
per a elles. Y si es podran dividir tantes per cada mes,
135 es dividixquen y repartixquen. Y estiga també a càrrech de
dits dos señors canonges superintendents el fer que es
celebren.

xxii. Ittem, que el dit magíster no preste a persona
alguna diner algú de les administracions, encara que sia
140 ab pretext de adelantar la almoyna de algunes mises, ni
done loch a que dites mises se celebren fora de la dita
església, sinó que es celebren en ella per orde del
racional y pagador, y no de altra manera, *aliter enim* no
se li admeten en descàrrech.

145 xxiii. Ittem, que per quant el magíster de dites
administracions té renta pingüe y el Capítol li dóna casa
desentíssima, y, segons la present nova capitulació, queda
aliviat dit magíster de gran part de les ocupacions que
tenia, de sos salaris es prenga la quantitat que pareixerà,
150 de la qual se señalen salaris competents, així als señors
canonges superintendents de la sacristia, com als
archivers, per fer los balansos y pasar los contes de tres
en tres mesos, y també al contralibre, que es nomenarà
així de les administracions de la sacristia com de les
155 demás de dita església, demanant, si menester serà, per a

25. En el manuscrit figura xxii, per error.

dít efecte decret a l'il·lustríssim y reverendíssim señor archebisbe, pues és legítima la causa a favor de dites administracions, per a assistir-les y que no hi acha en elles faltes, y subllevar-les de tot gènere de dany.

160 xxiii. Ittem, que el magíster tinga obligació en qualsevol lans de ausència eo enfermetat sua de avisar al vicari general capitular, per a que es posse el candat a la part de fora en la segona porta de la sacristia. Y que de aquell se encarregue y el tinga o el dít vicari general
165 capitular o el canonge que tindrà la superintendència d'ella.

 xxv. Ittem, que el magíster, quant prestarà ornaments o plata o aliños per a dir missa algun señor canonge fora de la església, tinga obligació de fer-ho saber al señor
170 canonge superintendent de la sacristia, per a que es tinga cuydado d'ells, si ya no els trau y torna un sacristà de la església, com se practica.

 xxvi. Ittem, que si es trobàs que el dít magíster hagués cobrat algunes quantitats de dites ses
175 administracions y no les hagués escrites en lo manual, per a que per ell se li prenga el conte de lo cobrat, o havent-les escrites, no les haja manifestat al contralibre, per a que aquell les escriga en son manual que portarà a part de les administracions de la sacristia,
180 sia cas de privació *ipso facto* de l'ofici de magíster, y *nunc pro tunc* revocat, segons *ex nunc* lo revoquen del dít ofici de magíster.

 xxvii. Ittem, que en lo manual de ses administracions tinga cada una d'elles per abecedari escrites de per si. Y
185 allí en cada una posse sos recibos per a que ab claredat se li prenga el conte de cada una. Y, si es quítaran algunes propietats, les carregue no sobre particulars, sí en la ciutat, Generalitat o viles del regne, segons constitucions de la església.

190 xxviii. Ittem, que'l magíster per sí mateix aja de assistir als señors canonges quant de la sacristia eixiran a cantar missa, cuidant per sí mateix de tot lo que ans

cuydava el beneficiat que hallí posava. Y quede extinct y resolt lo dit ofici del dit beneficiat.

- 195 xxviii. Ittem, per quant la experiència ha mostrat que, per ser tantes les ocupacions y cosses a què deu acudir lo dit magíster, no pot eixecutar aquelles ab la puntualitat, execusió y equitat que requereixen per a la adequada administració d'elles y a sa deguda execusió, per
200 ço és estat del·liberat que per a la execució y cobrança de les rendes canònicals y demás administracions del dit Capítol, y per a la solució dels càrrechs y obligacions de aquelles y de més que se oferiren y per lo dit Capítol seran provehides per a el bon govern de dita església,
205 sien diputades y nomenades per dit Capítol dos persones aptes y suficients de fidelitat y conciença. Una de les quals sia thesorero y pagador, així canònic com de totes les demás administracions de dita església. Y lo altre que porte uns contralibres, així de totes les cantitats que
210 dit thesorero cobrarà per conte de la mensa canònica y demás administracions de la església com de lo que cobrarà el magíster de ses administracions de la sacristia, los quals thesorero y contralibre en respecte de canònic y administració de la església, escriguen uniformement les
215 entrades de les cantitats y rahons per què de aquelles se fa entrada, cascú en son manual, posant en cascuna de les entrades los chalendaris, per a que per dits manuals se forme el conte y es fassa el balans conforme en la erecció de dits oficis més dilatadament se dirà. Y el magíster,
220 així mateix, juntament ab lo dit contralibre escriguen uniformement les entrades de les administracions del dit magíster.

- E com tot lo desús dit cedeix en grandíssima exoneració y útil de dit magíster y de les administracions
225 de la sacristia que aquell té a son càrrech. Y no sia just que exonerant-lo, com lo exonera dit Capítol en tan gran manera, de lo desús dit acha de percebre tot lo salari, és estat convengut que lo dit magíster acha de donar cascun any al dit thesorero, en part de paga del treball que aquell
230 ha de suportar per lo desús dit, cinquanta lliures moneda reals de València, pagadores en dos iguals pagues micherament de mig a mig any, com lo restant salari ja

alias se li assignarà al dit thesorero en la creació de dit son ofici. Y a la dita persona que portarà el contralibre
235 també li acha de donar cascun any 45 liures dit magíster, en lo modo desús dit, en part de paga de lo que aquell ha de haver per son salari de dit contralibre, com ja *alias* se dirà y especificarà al temps de la nominació fahedora en favor de la persona que ha de exercir dit contralibre.»

E) NOTES LINGÜÍSTIQUES

Per limitacions d'espai només apuntarem alguns aspectes que poden ser d'interés per a la història interna de la llengua.

1. GRAFIES

1.1. El fonema palatal nasal sonor /ɲ/ és representat en el document A sempre pel dígraf *ny*. En B *ny* alterna amb la grafia castellanitzant *ñ*, que es troba només en el mot *señor*. Hi ha també un cas de la híbrida *ñy*, en *añy* (B.68). En els documents C i D s'estén l'ús de *ñ*, que s'usa també en mots diferents de *señor*. Exemples: *acompañar* (C.117), *añadir* (D.55), *señalen* (D.150), *aliños* (D.168). Tanmateix, continua usant-se *ny*. Exemples: *senyalats* (C.33), *menys* (C.102), *dany* (D.159), *any* (D.13,130). Cal dir que D empra *ñ* en posició interior de mot i *ny* en posició final.

1.2. Per representar el fonema palatal fricatiu sord /ʃ/ en els documents A i B predomina la grafia *x* en posició intervocàlica, amb alguns casos de *ix* en A. En posició final A presenta un cas de *ix* i dos de *x* i B un cas de *ix*. En canvi, el document C en posició final només fa ús de *ix*, mentre que en posició intervocàlica empra *x* i *ix*, però amb un predomini de la segona. Quant al document D, usa sempre *ix*, amb una sola excepció de *x* en *exides* (D.29).

Exemples: *matexa* (A.4), *parexerà* (A.88,135; B.52), *caxa* (A.109; B.9), *rexes* (C.5); *matex* (A.14,161); *caixa* (A.44,101,105), *puixen* (C.18), *deixant* (D.25), *eixiran* (D.191); *puix* (A.169; B.69; C.93,226), *consedeix* (C.209).

1.3. En el document D abunden les mostres gràfiques d'apitxament, pel que fa a les palatals, però no així en els altres tres documents. Exem-

ples: *acha* (D.39,43,120,227,235), *achen* (D.57.79), *micherament* (D.232) (només presenta ensordiment de la /ʒ/ en *trechinat* (C.78)).

1.4. El manuscrit A utilitza sovint, per cultisme gràfic, la grafia *t*, seguida sempre de la vocal *i* més una altra vocal, per representar la /s/. Exemples: *reverència* (A.14), *repartició* (A.35,37), *contència* (A.56), *jurisdictió* (A.76). El manuscrit B en fa ús tres vegades: *València* (B.32), *relació* (B.35), *administració*, i C una: *commemoració* (B.28 en C).

1.5. En el manuscrit A hi ha bastants casos de *s*-líquida. Exemples: *sglésia* (A.3,10,153), *strangers* (A.38), *scriga* (A.43), *sguardarà* (A.115), *scrivà* (A.124), *sgrmint* (A.165). En C només en *spirit* (B.21 en C).

1.6. Els documents A i C usen sovint grafies dobles, per cultisme gràfic, però no així els documents B i D. La més utilitzada és *ff*. Exemples: *offertes* (A.25), *effectuen* (A.29), *effecte* (A.122), *differents* (C.133), *affabilitat* (C.195). Altres consonants dobles són les següents: *pp*: *approven* (A.61), *aprobació* (A.64), *apleguen* (C.138); *tt*: *notta* (C.158); *ll*: *parentella* (A.33). En B només es troba *ff* en *officials* (B.4), i en D hi ha *dd* en *reddició* (D.71).

2. FONÈTICA

2.1. Hi ha una perfecta distinció entre les vocals àtones *a/e* i *o/u*, d'acord amb la fonètica catalano-occidental. Només s'usa *u* per *o* en *reculliran* (C.29) i *aculliran* (C.29 en D), on la *u* és determinada per assimilació a la *i* tònica. Trobem, això sí, alguns usos de *e* per *i*, i viceversa, els quals sovint són ben antics. És el cas de *sacrestia* (A.41,51), *exegir* (A.48,68,79), *habiliten* (A.60), *sots-sagrestia* (A.81), *defunts* (B.29), *ceremonial* (C.161). Inversament: *exircir* (D.38), *diffinitió* (A.127), *diffiniran* (A.129), *convinient* (A.130-137 en C), *hordinacions* (A.178).²⁶

2.2. La palatalització de la /s/ seguida de /k/, molt generalitzada en valencià i en part del català nord-occidental, és una pràctica habitual en tots els documents. Exemples: *ixquen* (A.158), *hixquen* (C.118). Per a més exemples, vegeu els verbs incoatus.

26. Les variants *exegir*, *habilitar*, *exircir* i *convinient* no són registrades pel DCVB.

2.3. Hi ha alguns casos de [iš] per [gz] en el document D, característica fonètica del valencià: *eixecutar* (D.197), *eixecusions* (A.50 en D).

3. MORFOSINTAXI

3.1. El numeral *dos* és usat invariablement en femení: *dos persones* (D.205).

3.2. Manteniment de l'ordre clàssic CD + CI en les combinacions de pronoms febles de 3.ª persona: *lo y* (A.56).

3.3. Els demostratius són molt poc utilitzats, però quan apareixen sempre es tracta de les formes no reforçades: *estos* (A.53), *estes* (C.206), *esta* (D.53).

3.4. En els possessius predominen clarament les formes reduïdes: *son* (A.149; C.97,134; D.42; etc.), *sa* (A.124; D.199), *sos* (C.56; C.139,172; D.57,95), *ses* (D.174,212). Quant a les formes plenes, només figura la femenina etimològica *sua*, *sues*. Es troba en una ocasió amb funció pronominal: *les sued* (C.77), i en una altra en funció adjectiva, postposada al substantiu: *enfermetat sua* (D.161).

3.5. Verbs

— Els incoatius

En el present d'indicatiu l'infix incoatiu presenta sempre la vocal plena -e-: *statuexen* (A. 167), *estatuexen* (C.49), *proveheixen* (C.49), *adverteix* (C.82), *requereix* (C.119), *concedeix* (C.209), *ofereixen* (D.26), *requereixen* (D.198), *cedeix* (D.223).²⁷

En canvi, en el present de subjuntiu hi ha tant formes amb -e- com amb -i-. En el document A es registren cinc formes verbals amb -e- i tan sols una amb -i-: *repartexen* (A.25), *concedeixca* (A.64), *concedeixa* (A.67), *reparteixca* (A.97), *reparteixquen* (A.99); *proveixca* (A.175).

Cal destacar les formes *repartexen* i *concedeixa*, en les quals manca la consonant velar. Tanmateix, pel context s'han d'interpretar, efectivament, com a present de subjuntiu. En el cas de la primera forma, en el qual

27. També en *estatuexen* i *estatuexen*, dels documents C (cap. 8, fol. 124v) i D (cap. 8), que no es troben en el document A.

hi ha identitat formal amb la del present d'indicatiu, aquest valor queda confirmat perquè els documents C i D la transcriuen amb subjuntius, encara que amb *-i-*: *repartixquen* (C), *repartixca* (D).

En les constitucions del segle XVII el present de subjuntiu es construeix sempre amb *-i-*: *acudixquen* (C.124,223), *provehixca* (C.203), *obe-hixquen* (C.224), *dividixquen* (D.135), *repartixquen* (D.135).

D'altra banda apareixen com a no incoatius alguns verbs que avui ho són: *cumplen* (A.29),²⁸ *sufren* (A.81) i *consenten* (A.170,171).²⁹

— El present de subjuntiu del verb *ser* manté sempre les formes no velaritzades: *sia* (A.71; B.43; C.11; D.53; etc.), *sien* (A.142; B.17; C.214; D.12; etc.).

— El verb *poder* presenta en els tres primers documents les formes velaritzades en el present de subjuntiu: *puga* (A.57; B.2; C.45; etc.), *pugen* (A.19),³⁰ *puguen* (B.61,62; C.163). Però en el document D predomina la forma palatalitzada *puixa* (D.1,6,89,108,111), encara que en una ocasió també presenta *puga* (D.83).

— En el verb *tenir* el document A presenta en el futur les formes amb *-e-* en el radical: *tendrà* (A.126), *tendran* (A.110). En canvi, en la resta de documents figuren les formes corresponents amb *-i-*: *tindrà* (C.154; D.20), *tindran* (C.182).

— L'imperfet de subjuntiu presenta gairebé sempre les formes en *-s-*, procedents del plusquamperfet de subjuntiu llatí. Exemples: *fes* (A.173), *volgués* (A.174), *fosen* (C.12), *morís* (D.64), *hagués escrites* (D.175). Les formes en *-r-*, peculiars modernament del valencià, només apareixen en una ocasió, en el document de 1666: «és estat del·liberat que (...) per a la solució dels càrrechs y obligacions de aquelles y de més que se *oferiren* sien diputades y nomenades per dit Capítol dos persones» (D.203).

— La perífrasi d'obligació més utilitzada és *haver de* + infinitiu (A.28,83; B.21,65; C.1,71; D.39,79; etc.). En el document A apareix també *haver a* + infinitiu (A.50), que els documents C i D canvien per *haver de*.

Unes altres perífrasis que indiquen obligació són *ser obligat de* + infinitiu (A.58,71,73,105), *ser obligat* + infinitiu (A.116-117,122-123,155-156), *ser obligat a* + infinitiu (A.120; C.55-56), *tenir obligació de* + infinitiu (C.38,74; D.160,169). En el document D es troben les construccions castellanitzants *ser precís* + infinitiu (D.75) i *tenir que* + infinitiu (D.132).

28. També en els documents C i D.

29. El verb *consentir* actualment es conjuga tant en forma pura com incoativa.

30. El document D la canvia per *puixen*. No obstant, en B.2 manté la forma *puga* del document B.

— Amb oracions de relatiu i amb subordinades temporals és bastant usual l'ús del futur en lloc del subjuntiu, d'acord amb el que era habitual en la llengua antiga, i, més en concret, en el llenguatge administratiu.³¹

En oracions de relatiu. Exemples: *farà* (A.42; B.16), *tendran* (A.110), *pareixerà* (C.203), *manaran* (C.225), *haurà donat* (D.73-74). En oracions subordinades temporals. Exemples: *rebrà* (A.117), *sentirà* (A.173), *demanaran* (C.63), *hi haurà* (C.127,186), *celebraran* (C.132), *prestarà* (D.167).

3.6. L'indefinit *qualsevol* forma el plural afegint una *s*: *qualsevols* (A.117).

3.7. L'indefinit *algú*, *alguna* pot tenir sentit negatiu ('ningú') (C.53,83,84; D.2,50,139).

3.8. En D apareix el castellanisme *los (les) demás* (D.93,208) i *demés* (D.67,201,211) 'els altres, la resta de'.

3.9. Davant d'infinitiu amb valor final s'utilitza *per a*, i no *per*. Exemples: A.32,67-68,155,176; B.8,13,61; C.8,99,158; D.121.

3.10. Per indicar posterioritat s'usa la locució preposicional *aprés de* (A.121,153,156,159; B.28,34), i davant de l'infinitiu *dinar* simplement *aprés* (C.98,142).

Per indicar anterioritat hom empra *ans de* (B.38,72; C.99,217; D.8,65). Com a adverbi és també *ans* la forma utilitzada (B.36).

3.11. Altres preposicions i locucions preposicionals que cal destacar són *detrás* (C.5),³² *sens* (C.47,134,229; D.3,49),³³ *ultra de* (D.11).

3.12. Ús de les preposicions *a*, *de* i *en* davant de la conjunció *que*: *a que* (D.140), *de que* (C.128,183), *en que* (A.11,29,35,99; C.25; etc.).³⁴

31. Vegeu també *Les Ordinacions de la costa marítima del regne de València* (1673), estudi i edició a cura de Joaquim Martí, Barcelona, 1991, p. 77.

32. No apareix *darrere*.

33. No es troba *sense*.

34. Era ben normal als segles XVI i XVII.

3.13. *Conjuncions*

— Conjuncions finals *perquè*, *per a que*, *per ço que*.

La més utilitzada és *per a que* (A.55,177; B.18,23; C.9,16,177; D.124,162,170,178,185; etc.). Tanmateix, en el document de l'any 1558 predomina lleugerament *per ço que* (A.45,66,111,118,150)³⁵ i hi ha també dos casos de *perquè* (A.79,161).

— Altres conjuncions i locucions conjuntives.

Adversatives: *si* (D.187), *sinó que* (B.62; C.138; D.142; etc.).

Temporals: *ans que* (A.164; C.214), *encontinent que* (A.116), *fins que* (C.214), *fins tant* (A.64), *quant* (C.127,164; D.102; etc.), *sempre que* (C.132), *sempre y quant* (D.48), *tostemps que* (A.119,173).

Modals: *en quant* (C.210).

Causals: *perquè* (C.21,205,215), *per quant* (A.16,23; C.43; D.145,195), *puix* (A.169; B.69; C.226).

Condicionals: *en cas que* (A.61), *per a en cas que* (D.63), *per a en qual-sevol cas que* (D.69), *si* (A.88,155; D.22,78; etc.), *si per cas* (C.35), *si cas fos que* (C.10; D.13), *si cas serà que* (C.39), *si ja no* (A.124), *excepto si* (C.20), *excepto en cas que* (C.77).

Concessives: *encara que* (D.139).

Consecutives: *de manera que* (B.12), *per tant* (A.19,28).

3.14. L'adverbi *tostemps* (A.7; B.65), amb les variants *tostems* (A.119,173), *totstems* (A.130-137 en C, *vid.* pàg. 35, nota 13), és general en A, B i C, però en D figura *sempre* (D.25).

4. LÈXIC

Prenem com a base el *Diccionari català valencià balear* (DCVB), però si les notícies fornides pel *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DECLC) de Joan Coromines o pel *Diccionari Aguiló* són diferents, ho indicarem.

35. El document C manté *per ço que* en els paràgrafs coincidents amb A (A.66,150). En canvi, el document D substitueix *per ço que* per *per a que* en A.66.

4.1. Mots o accepcions no registrats

- *conobligats*. m. 'fiadors en un mateix assumpte' (D.94).
- *contralibre*. m. 'llibre de comptes d'una o diverses administracions' (D.209,234,239).³⁶
- *fidejutor*. m. 'fiador, avalador' (D.58).
- *línea*. f. 'mena d'estovalles o cobretaula que es posava sobre els altars' (C.109).³⁷
- *magíster*. m. 'sots-sagristà' (A.1, etc.).³⁸
- *obligat*. m. 'fiador, avalador' (D.44,46,47,73,77,86,91).
- *peu*. m. 'els emoluments que, deduïts de la collecta, rebia el col·lector per la seua funció' (A.107,112). Pere Labèrnia³⁹ recull amb un sentit molt similar *peu d'altar* «los emoluments que donan als ministres de la iglésia per las funcions que exerceigen».⁴⁰
- *postpossadament*. adv. (C.58,91).

4.2. Mots o accepcions no documentats

- *contralibre*, *contralibre*. m. 'interventor administratiu dels llibres de comptes' (D.153,178,213,220).
- *desembarassar*. v. tr. 'alliberar d'allò que embarassa o fa nosa' (C.188).
- *dilatadament*. adv. (D.219).
- *diminució*. f. (C.47), però *diminuir* en el *Manual de novells ardots* (*Diccionari Aguiló*, fascicle v, p. 92).

36. En les corts valencianes del 1564 s'establia que en l'Administració del General de València «hi haja un *contralibre* de compte y rahó, perquè per aquell se tendrà certa y explícita notficia de tota la entrada y exida de dita Generalitat, y de les forces de aquella, e del que li és degut y deu (...), lo qual se porte per estil mercantívol, y comence de l'any MDXXVII ençà» (Emilia Salvador, *Cortes valencianas del reinado de Felipe II*, València, 1974, p. 35).

37. Apareix a la primera meitat del segle XVI al *Libre de Antiquitats* (Joaquim Martí, *op. cit.*, p. 2848). El *Diccionari Aguiló* (fascicle IX, p. 281) la documenta en el *Manual de novells ardots*.

38. És ben freqüent en els documents de la Seu de València dels segles XVI i XVII, com és el cas del *Libre de Antiquitats*.

39. *Diccionari de la llengua catalana*, Barcelona, 1840.

40. En els actes de cort de Felip II de l'any 1564, figura *peu* referit a un profit econòmic obtingut per dret per la Generalitat: «les persones de dita cort (...), dexat un bo y sufficient *peu* al General, puixen y hajen de pendre de les sobres de aquell lo que ls parexerà per a la solució y paga del desús dit servey a Vostra Magestat offert» (Emilia Salvador, *op. cit.*, p. 61).

- *profanitat*. f. (A.154).
- *rebedor*. m. 'llibre de documents rebuts per una corporació' (A.114,118).
- *reddició*. f. 'rendició' (D.71).
- *superintendent*. m. (D.14,131,136).

4.3. *Primera documentació*

- *advertiment*. m. 'acte de cridar l'atenció' (C.86). DCVB 1.ª doc. 1909.
- *canonical*. adj. 'propi dels canonges' (D.210). DCVB 1.ª doc. 1739.
- *collectar*. v. tr. (A.70). DCVB 1.ª doc. 1624.
- *descàrrech*. m. 'nota de compte amb què s'acredita el lliurament de diners' (D.28). DCVB 1.ª doc. 1692.
- *fiança*. f. 'fermança, seguretat o garantia' (A.73).
- *incens*. m. 'encens' (C.125). DCVB 1.ª doc. T. Llorente.
- *interpellació*. f. (D.50).
- *pingüe*. adj. (D.146). DCVB 1.ª doc. 1696.
- *repartitió*. f. (A.35). DCVB 1.ª doc. finals del s. XIX.
- *uniformement*. adv. (D.214) DCVB 1.ª doc. 1696.

4.4. *Castellanismes*

Són els habituals a l'època. Com era d'esperar, aquests s'incrementen clarament en els documents del segle XVII.⁴¹ En les ordenances del segle XVI només figura *desacato* (A.174). En el document de l'any 1637: *puestos* (C.32), *culto* (C.48), *cuydado* (C.102,133), *cruzero* (C.165), *apretura* (C.190), *despedir* (C.230). I en les constitucions de 1666 s'incorporen nous mots d'origen castellà: *aposeno* (D.23), *hazienda* (D.29), *costa* 'cost' (D.110), *adelantar* (D.140), *aliviat* (D.148), *ausència* (D.161), *candat* (D.162), *aliños* (D.168), *recibos* (D.185).

41. Efectivament, al segle XVII, sobretot al darrer terç, s'incrementa la influència castellana en el llenguatge administratiu català. Vegeu Carles Duarte: *El català llengua de l'Administració*, Barcelona, 1980, pp. 59-64.

4.5. Llatinismes

Una de les característiques del registre jurídic-administratiu és l'ús de fórmules, construccions i mots llatins.⁴²

En els que ara editem trobem mots com *residuum* (A.108), *tantum* (D.76), *inferius* (D.86), *alias* (D.233,237), i expressions llatines com *ut supra* (A.132), *toties quoties* (A.134), *cum hoc* (A.135), *in omittendo vel comitendo* (C.85), *prima mensis* (C.18), *ex nunc* (D.58,85,181), *bene, fideliter et legaliter regendo* (D.41-42), *predicto meliori modo* (D.87), *de propriis* (D.116), *aliter enim* (D.143), *ipso facto* (D.180), *nunc pro tunc* (D.181).

4.6. Grups sinonímics

Una altra de les característiques del llenguatge administratiu antic és la riquesa de grups sinonímics, sobretot parelles. Aquest fet en aquesta mena de textos obeeix a una necessitat pràctica, la claredat de l'expressió, i no a un afany d'ornament.⁴³

Els presents documents no són una excepció a aquesta tendència, i per això hi trobem nombrosos grups sinonímics, enllaçats bàsicament amb la conjunció *y* (*e*). El fenomen repetitiu es presenta sobretot amb verbs i substantius.

Exemples:

se effectuen e cumplen (A.29), *ho assente y scriga* (A.57), *li done y concedeyxa* (A.67), *obligar y sotsmetre* (A.75), *en sa desexida y descàrrech* (A.124), *emoluments e salaris* (A.141), *statuexen e ordenen* (A.167-168), *seguretat e fermesa* (B.44), *càrrech e offici* (B.66), *constitucions y ordinacions* (B.71; D.51-52), *tocants y pertanyents* (B.72-73), *custòdia y guarda* (C34; D.99), *tocants y concernents* (C.52), *sia tengut y obligat* (C.55), *observe y guarde* (C.211), *sien nomenats e deputats* (C.13), *serà nomenat y elet* (C.37), *adverteix y amonesta* (C.82), *morís e pasàs de la present vida en l'altra* (D.64), *en facultat e elecció* (D.72), *de voluntat y consentiment* (D.83), *elecció y nominació* (D.125), *es dividexquen y repartixquen* (D.135), *sien diputades*

42. Vegeu Carles Duarte, Pilar de Broto: *Introducció al llenguatge jurídic*, Barcelona, 1986, p. 11; M. Roser Sastre: «Formulisme jurídic i llenguatge popular en un llibre de consells del segle XVII», *Revista de Llengua i Dret*, 4, 1984, pp. 145-146.

43. Vegeu Germà Colon i Arcadi García: *Furs de València*, Barcelona, 1970, pp. 61-62; Germà Colon: *Llibre del Consolat de Mar*, IV, Barcelona, 1987, pp. 157-159; Emili Casanova: *op. cit.*, 1986, pp. 100-101; Joaquim Martí: *op. cit.*, 1991, pp. 110-112.

y nomenades (D.105), se dirà y especificarà (D.238), elegirà y nomenarà (D.109-110).

Hi ha alguns casos d'unió de més de dos elements: *collectar, exegir e cobrar* (A.68), *ordenen, estatuixen y proveheixen* (C.49), *per conte, risch y perill* (C.88), *ajustàs, areglàs y concertàs* (D.107).

En alguns casos s'enllaça un castellanisme i un mot patrimonial: *puestos y llochs* (C.32), *cuydado y vigilància* (C.150), *a costes y despeses* (D.110).

Amb la conjunció *eo* només *magíster eo sot-sacristà* (C.45).

5. CONCLUSIONS

Òbviament, els documents del segle XVI, A i B, mantenen un nivell de llengua més genuí que els altres dos textos, amb una major proximitat a la tradició del llenguatge administratiu clàssic, fet encara més remarcable en A. En canvi, els documents C i D, escrits al segle XVII, ofereixen en general solucions més modernes, amb el que això significa d'una major proximitat al registre parlat actual, però també d'una major castellanització, la qual, però, és molt inferior a la que es dona a la literatura catalana del Barroc.⁴⁴ Aquesta línia és encara més marcada en D.

44. Vegeu Modest Prats i Albert Rossich, «El "Libre dels secrets d'agricultura" i la prosa catalana a l'època del Barroc», dins Miquel Agustí, *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*, Perpinyà, 1617, edició facsímil, Barcelona, 1988.